

Koordinacja wspólnotowa systemów zabezpieczenia społecznego w odniesieniu do ubezpieczenia społecznego rolników

Wybrane elementy

*Małgorzata Nawrocka-Sobczak, Justyna Orchel
Anna Sikorska, Justyna Zdunek-Serafin*

Abstrakt

Koordinacja systemów zabezpieczenia społecznego należy do kluczowych kwestii związanych z realizacją swobody przemieszczania się w Unii Europejskiej oraz podejmowania aktywności zawodowej. Jest jedną z najbardziej skomplikowanych i technicznych części prawa międzynarodowego stosowanego w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS, Kasa).

Celem niniejszej pracy jest przedstawienie realizacji praktycznego wdrażania przepisów w ramach koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego w odniesieniu do osób legitymujących się okresami ubezpieczenia społecznego rolników, a także przybliżenie wiedzy na temat kształtowania się praw i obowiązków w dziedzinie zabezpieczenia społecznego w sytuacjach dotyczących dwóch lub większej liczby państw wspólnoty europejskiej.

Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego pełni funkcję instytucji łącznikowej w zakresie świadczeń z ubezpieczenia społecznego rolników i we współpracy z władzą właściwą w Polsce, polskimi i zagranicznymi instytucjami łącznikowymi oraz władzami właściwymi państw Unii Europejskiej (UE), a także Europejskim Stowarzyszeniem Wolnego Handlu (EFTA).

Słowa kluczowe: koordynacja, rozporządzenia, system zabezpieczenia społecznego.

Małgorzata Nawrocka-Sobczak, słuchaczka studiów podyplomowych „Rolnicze Ubezpieczenia Społeczne – funkcjonowanie, administracja i aspekty prawne” na Akademii Kaliskiej im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego w Kaliszu, starszy specjalista, Placówka Terenowa KRUS w Krotoszynie, Oddział Regionalny w Poznaniu, Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego; **Justyna Orchel**, słuchaczka studiów podyplomowych „Rolnicze Ubezpieczenia Społeczne – funkcjonowanie, administracja i aspekty prawne” na Akademii Kaliskiej im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego w Kaliszu, starszy specjalista, Placówka Terenowa KRUS w Ostrowie Wielkopolskim, Oddział Regionalny w Poznaniu, Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego; **Anna Sikorska**, słuchaczka studiów podyplomowych „Rolnicze Ubezpieczenia Społeczne – funkcjonowanie, administracja i aspekty prawne” na Akademii Kaliskiej im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego w Kaliszu, starszy inspektor, Placówka Terenowa KRUS w Ostrowie Wielkopolskim, Oddział Regionalny w Poznaniu, Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego; **Justyna Zdunek-Serafin**, słuchaczka studiów podyplomowych „Rolnicze Ubezpieczenia Społeczne – funkcjonowanie, administracja i aspekty prawne” na Akademii Kaliskiej im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego w Kaliszu, inspektor, Placówka Terenowa KRUS w Ostrowie Wielkopolskim, Oddział Regionalny w Poznaniu, Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego.

Wstęp

Od 1 maja 2004 roku Polska stała się pełnoprawnym członkiem Unii Europejskiej, co nałożyło na nasz kraj obowiązek przestrzegania prawa wspólnotowego oraz powołania stabilnych instytucji będących gwarantem respektowania praw człowieka w dziedzinie tak trudnej, jaką jest system zabezpieczenia społecznego. Nerozerwalnie wiąże się to ze sprawną realizacją rozporządzeń wspólnotowych, czemu mają służyć wyznaczone instytucje każdego Państwa Członkowskiego.

W dziedzinie zabezpieczenia społecznego Polska postrzegana jest poprzez pryzmat działania jednostek wyznaczonych w KRUS do pełnienia roli instytucji właściwych. Świadczenia z dziedziny zabezpieczenia społecznego stanowią specyficzną grupę, która ze względu na swój charakter wymaga zapewnienia płynnej realizacji. Powiązanie krajowych przepisów prawnych z ustawodawstwem Unii Europejskiej to niezwykle trudne i odpowiedzialne zadanie.

Przeważająca liczba spraw unijnych załatwianych przez Wydział Świadczeń Zagranicznych w Ostrowie Wielkopolskim nie wiąże się bezpośrednio z procedurą ustalania prawa do świadczeń i wypłaty tych świadczeń, lecz wchodzi w zakres ścisłej współpracy europejskich instytucji zabezpieczenia społecznego – odbywa się na płaszczyźnie wykraczającej poza wymiar krajowy. Jednym z elementów dobrej współpracy pod rządami rozporządzeń jest bowiem wymiana informacji pomiędzy instytucjami właściwymi i osobami indywidualnymi. Wymiana danych do celów rozporządzenia wykonawczego między władzami oraz instytucjami Państw Członkowskich a osobami objętymi rozporządzeniem podstawowym oparta jest na zasadach usługi publicznej, skuteczności, aktywnej pomocy, szybkiego dostarczania i dostępności, w tym także dostępności drogą elektroniczną, zwłaszcza dla osób niepełnosprawnych i osób starszych. Instytucje niezwłocznie dostarczają lub wymieniają między sobą wszystkie dane niezbędne dla ustanowienia i określenia praw oraz obowiązków osób, do których ma zastosowanie rozporządzenie podstawowe. Przekazywanie tych danych między Państwami Członkowskimi odbywa się bezpośrednio pomiędzy samymi instytucjami lub za pośrednictwem instytucji łącznikowych¹.

System rolniczego zabezpieczenia społecznego w Polsce kształtował się przez wiele lat. Rolnicy jako jedni z ostatnich w Polsce zyskali gwarancje zabezpieczenia społecznego, początkowo w bardzo minimalnym zakresie, stopniowo były one jednak

1. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) NR 987/2009 z 16 września 2009 roku dotyczące wykonywania rozporządzenia (WE) nr 883/2004 w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego.

rozszerzane i modyfikowane. Od 1 maja 2004 roku polscy rolnicy stali się nierozdzielalną częścią Wspólnoty Europejskiej. Zyskali uprawnienia przysługujące wszystkim obywatelom Unii Europejskiej. Przepisy unijne – wchodząc do polskiego porządku prawnego – objęły swym zasięgiem wszystkie grupy społeczne bez wyjątku, w tym również rolników jako osoby prowadzące „działalność na własny rachunek”. Tym samym rola KRUS – instytucji obsługującej rolników znacznie się rozszerzyła.

Obecnie obowiązują przyjęte przez Parlament Europejski i Radę (WE):

- Rozporządzenie nr 883/2004 z 29 kwietnia 2004 roku w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego (Dz. U. UE. L. 166/1 z 30 kwietnia 2004 roku ze zm.) zwane rozporządzeniem podstawowym;
- Rozporządzenie nr 987/2009 z 16 września 2009 roku dotyczącego wykonywania rozporządzenia (WE) nr 883/2004 w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego (Dz. U. UE. L. 284/1 z 30 października 2009 roku) zwane rozporządzeniem wykonawczym;
- Rozporządzenie nr 1231/2010 z 24 listopada 2010 roku rozszerzające rozporządzenie (WE) nr 883/2004 i rozporządzenie (WE) nr 987/2009 na obywateli państw trzecich, którzy nie są jeszcze nimi objęci jedynie ze względu na swoje obywatelstwo, członków ich rodzin i osób pozostałych przy życiu po ich śmierci pod warunkiem, że zamieszkują oni legalnie na terytorium Państwa Członkowskiego i znajdują się w sytuacji, która pod każdym względem dotyczy więcej niż jednego Państwa Członkowskiego.

Interpretacja postanowień tych rozporządzeń oraz wytyczne co do sposobu ich realizacji zawarte są w decyzjach i zaleceniach Komisji Administracyjnej ds. Koordynacji Systemów Zabezpieczenia Społecznego. Zgodnie z art. 91 ust. 3 Konstytucji RP przepisy rozporządzeń wspólnotowych dotyczące koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego mają wyższą rangę od przepisów polskiego ustawodawstwa w zakresie zabezpieczenia społecznego, co oznacza, że od 1 maja 2004 roku przepisy rozporządzeń wspólnotowych mają pierwszeństwo w stosowaniu przed przepisami krajowymi, w razie gdy przepisy krajowe stoją w sprzeczności ze wspólnotowymi regulacjami prawnymi. Rozporządzenia unijne określają reguły koordynujące funkcjonowanie krajowych systemów zabezpieczenia społecznego poszczególnych Państw Członkowskich w wymiarze ponadnarodowym. Nie ustanawiają one nowych jednolitych norm kreujących odrębny system zabezpieczenia społecznego na poziomie wspólnotowym, stanowią jedynie zbiór regulacji stworzonych w celu rozstrzygania kolizji przepisów prawa krajowego w tym obszarze. Pomimo że każde państwo na swoim terytorium stosuje własne, krajowe ustawodawstwo, to poprzez uwzględnienie unijnych uregulowań kształtuje jego treść.

Generalne zasady koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego w odniesieniu do rolniczych świadczeń emerytalno-rentowych

Koordinacja Systemów Zabezpieczenia Społecznego opiera się na generalnych zasadach, które odnoszą się również do rolniczych świadczeń emerytalno-rentowych:

1. Zasada równego traktowania wyklucza jakąkolwiek dyskryminację, zarówno w zakresie dostępu do ubezpieczeń społecznych w innych Państwach Członkowskich, jak i w zakresie korzystania ze świadczeń przewidzianych w ustawodawstwie tych państw. Przepisy wspólnotowe zrównują także wydarzenia i okoliczności zaistniałe na terytorium innych Państw Członkowskich oraz świadczenia i dochody, uzyskane z ww. państw.

Przykład:

Osoba pobierająca polską rolniczą rentę rodzinną, kontynuując kształcenie w szkole lub na uczelni na terytorium UE/EFTA, spełnia warunki wymagane do pobierania tej renty. Nauka w tych szkołach i na ww. uczelniach traktowana jest bowiem na równi z nauką w polskiej szkole czy uczelni. Równe traktowanie zdarzeń i okoliczności oznacza, że przy rozpatrywaniu wniosku o rentę z tytułu niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym, KRUS uwzględni powstanie u wnioskodawcy całkowitej niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym w okresie ubezpieczenia w innym Państwie Członkowskim UE/EFTA, tak jakby niezdolność ta powstała w okresie podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników.

2. Zasada swobodnego przepływu osób.
3. Zasada sumowania okresów umożliwia uwzględnienie okresów ubezpieczenia w innym kraju członkowskim UE i EFTA do przyznania prawa do świadczeń, w sytuacji gdy osoba ubezpieczona nie ma wystarczającego okresu ubezpieczenia lub zamieszkania w jednym kraju. Zasada sumowania okresów jest jedną z kluczowych technik zasady ochrony praw w trakcie ich nabywania. Koncepcja ta przełożona na poziom modeli sumowania poszczególnych państw budzi wiele zasadniczych wątpliwości interpretacyjnych. Aktualny stan prawny nakłada na organy pomocnicze Komisji Europejskiej, takie jak Komisja Administracyjna ds. Koordinacji Systemów Zabezpieczenia Społecznego, obowiązek wydawania aktów prawa dotyczących interpretacji sumowania okresów, czego przykładem jest

decyzja nr H6 z 16 grudnia 2010 roku dotycząca stosowania określonych zasad odnoszących się do sumowania okresów zgodnie z art. 6 rozporządzenia (WE) nr 883/2004 w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego.

4. Zasada zachowania praw nabytych gwarantuje zachowanie praw do świadczeń z ubezpieczenia społecznego w sytuacji zmiany miejsca zamieszkania na inny kraj członkowski UE lub EFTA. Zasadę zachowania praw nabytych w obszarze zabezpieczenia społecznego, ujętą w art. 7 rozporządzenia nr 883/2004, można rozumieć szeroko jako ogólny zakaz ograniczenia lub odbierania nabytych praw do świadczeń z zabezpieczenia społecznego, w tym emerytur i rent wyłącznie z tego powodu, iż dana osoba skorzystała z unijnej swobody przemieszczania się. Zasada ta wykonywana jest poprzez technikę uchylania klauzul zamieszkania oraz technikę transferowania świadczeń. Oznacza to, że należna emerytura lub renta nie może zostać obniżona, zmieniona, zawieszona lub zabrana wyłącznie z tego powodu, że osoba do nich uprawniona przebywa lub mieszka na terytorium innego Państwa Członkowskiego niż to państwo, które jest zobowiązane do wypłaty przyznanej renty lub emerytury.

W praktyce oznacza to, że polskie emerytury lub renty, w tym emerytury i renty rolnicze, mogą być na wniosek danej osoby przekazywane do kraju, w którym aktualnie ona mieszka. Cały proces wypłaty świadczeń za granicę Polski odbywa się w bezpośredni sposób, tj. bez pośrednictwa zagranicznej instytucji ubezpieczeniowej Państwa Członkowskiego, w którym zamieszkuje emeryt/rencista. Przepisy rozporządzenia nr 883/2004 nie przewidują bowiem pośrednictwa zagranicznych instytucji w przekazywaniu polskich emerytur i rent².

Przepisy te także nie określają, w jaki sposób świadczenie winno być przekazywane: czy na rachunek bankowy, czy też na adres zamieszkania za pośrednictwem operatora pocztowego lub w innej formie. Zastosowanie mają tu akty prawne krajowe każdego Państwa Członkowskiego.

Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego transferuje rolnicze świadczenia bezpośrednio na konta bankowe swoich beneficjentów do państw wspólnoty oraz do państw, z którymi Polskę łączą dwustronne umowy z zakresu zabezpieczenia społecznego.

W odniesieniu do rolniczych świadczeń emerytalno-rentowych specyfika procedur prowadzonych w ramach koordynacji przez Wydział Świadczeń Zagranicznych Placówki Terenowej KRUS w Ostrowie Wielkopolskim dotyczy:

- ustalania prawa do świadczeń emerytalno-rentowych z uwzględnieniem przebytych okresów ubezpieczenia w Państwach Członkowskich UE/EFTA oraz ich wypłaty;

2. I. Kryśpiak, *Koordinacja emerytur i rent w prawie Unii Europejskiej oraz umowach międzynarodowych Polski – różnice oraz wzajemne oddziaływanie*, Warszawa 2017, s. 206.

- potwierdzania polskich okresów ubezpieczenia na potrzeby instytucji zagranicznych poprzez skompletowanie stosownych dokumentów z instytucji administracyjnych działających na obszarze całego kraju oraz sporządzenie dokumentu SED P5000 (okresy ubezpieczenia/pobytu);
- pozyskiwania, na prośbę zagranicznych instytucji, wysokości świadczeń emerytalno-rentowych wypłacanych przez inne jednostki KRUS;
- informowania zagranicznych instytucji właściwych o każdorazowej zmianie dotyczącej sytuacji świadczeniobiorcy, tj. miejscu zamieszkania, wysokości świadczenia, o zgonie;
- odzyskiwania nienależnych pobranych świadczeń z zastosowaniem ustawodawstwa krajowego oraz przepisów o koordynacji wspólnotowej, a także udzielania pomocy odpowiednim instytucjom Państw Członkowskich UE/EFTA w odzyskiwaniu tych świadczeń;
- kompletowania wniosków o świadczenia emerytalno-rentowe, zasiłki pogrzebowe po emerytach i rencistach oraz członkach ich rodzin w sprawach objętych koordynacją wspólnotową;
- wydawania decyzji pierwszorzazowych (w tym decyzji tymczasowych i ostatecznych) oraz decyzji zamiennych zgodnie z zasadami koordynacji wspólnotowej;
- ustalania uprawnień i wydawania decyzji w sprawach o zasiłek pogrzebowy oraz w sprawach o niezrealizowane świadczenia emerytalno-rentowe;
- wydawania decyzji w sprawach świadczeń zbiegowych³;
- przekazywania właściwym instytucjom zagranicznym wniosków o świadczenia objęte koordynacją wspólnotową, koordynowania postępowania międzynarodowego w ramach EESSI (elektronicznej wymiany informacji i dokumentów poprzez pełnienie roli instytucji kontaktowej);
- powiadamiania wnioskodawców i właściwych instytucji o sposobie załatwienia wniosków zgodnie z zasadami określonymi w przepisach o koordynacji wspólnotowej i porozumieniu z ZUS;
- ustalania potrzeby i zakresu postępowania dowodowego w części dotyczącej orzecznictwa lekarskiego przez zlecenia wykonania badań lekarskich właściwym oddziałom, placówkom terenowym KRUS oraz instytucjom zagranicznym;
- przygotowywania na dokumentach SED H020 (poprzednio E125PL) zestawień faktycznie poniesionych wydatków z tytułu postępowania orzeczniczego i sporządzenia szczegółowego formularza opinii lekarskiej i podstawowego

3. Świadczenie w zbiegu – inaczej jest to zbiegnięcie się prawa do dwóch świadczeń rolnych lub do świadczeń przyznanych przez KRUS i ZUS. Prawo do świadczeń emerytalno-rentowych ww. instytucje ustalają odrębnie, a o prawie do wypłaty przyznanych świadczeń w zbiegu decyduje KRUS.

- orzeczenia lekarskiego przez wszystkie jednostki organizacyjne KRUS na potrzeby zagranicznych instytucji właściwych;
- wykonywania zadań na rzecz Narodowego Funduszu Zdrowia;
 - udzielania informacji dotyczących świadczeń z ubezpieczenia społecznego rolników wynikających z zasad koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego Państw Członkowskich UE/EFTA;
 - sporządzania sprawozdań dotyczących rozpatrywania i rozstrzygania wniosków o emeryturę dla celów realizacji Decyzji Komisji Administracyjnej nr 208 z 11 marca 2008 roku;
 - sporządzania zestawień w obszarze emerytalno-rentowym (liczba formularzy PD P1 i SED P7000);
 - wstępnego potwierdzenia informacji o podleganiu ubezpieczeniu niemieckiemu przy wykorzystaniu danych z Europejskiego Systemu Informacji Online Niemieckiego Ubezpieczenia Emerytalno-Rentowego (EOA) jednostkom KRUS;
 - kontroli prawa do dodatku uzupełniającego przyznanego zgodnie z art. 58 Rozporządzenia (WE) nr 883/2004 z 29 kwietnia 2004 roku po waloryzacji świadczeń emerytalno-rentowych w Polsce i waloryzacji w Niemczech;
 - przeprowadzania kontroli życia i zamieszkania świadczeniobiorców zamieszkających w Republice Federalnej Niemiec.

System informatyczny, który pozwala w sposób bezpieczny i sprawny realizować powyższe zadania, jest Systemem Elektronicznej Wymiany Informacji dotyczącym Zabezpieczenia Społecznego (EESSI). Obowiązek utworzenia w Unii Europejskiej systemu informatycznego EESSI wynika z rozporządzenia 883/2004. Budowa tego systemu i przystąpienie do elektronicznej wymiany danych jest obowiązkiem prawnym Państw Członkowskich Unii Europejskiej. W KRUS system elektronicznej wymiany danych w obszarze świadczeń i ustawodawstwa właściwego uruchomiono w pełnym zakresie od 1 czerwca 2020 roku. We wszelkich sprawach dotyczących zabezpieczenia społecznego wymiana informacji między instytucjami poszczególnych krajów odbywa się głównie za pośrednictwem systemu EESSI⁴. Dokumenty przesyłane są poprzez ten system do właściwych odbiorców w innym Państwie Członkowskim. Nie można korespondować z zagraniczną instytucją zabezpieczenia społecznego w formie papierowej za pośrednictwem formularzy typu „E”, jeżeli instytucja ta uczestniczy w elektronicznej wymianie informacji. Celem EESSI jest skrócenie i uproszczenie procedury administracyjnej, szybsze rozpatrywanie wniosków i wypłata należnych

4. Wdrożenie EESSI w Polsce jest prawnym obowiązkiem nałożonym i określonym przepisami rozporządzeń unijnych w sprawie zabezpieczenia społecznego na podstawie art. 37 ust. 5 Ustawy z 20 grudnia 1990 roku o ubezpieczeniu społecznym rolników, Dz. U. 2024 poz. 90.

świadczeń na rzecz osób uprawnionych, skuteczniejsza kontrola i weryfikacja danych osobowych oraz uprawnień do świadczeń.

W celu praktycznej realizacji ESSI opracowano standardowe dokumenty elektroniczne (SED), które zastąpiły wykorzystywane w świadczeniach emerytalno-rentowych obowiązujące wcześniej formularze papierowe typu „E”. Zawarte w nich informacje nie wymagają dodatkowego udokumentowania. Instytucja wystawiająca SED opiera się na przedstawionych jej dowodach zgodnie ze stosowanym przez nią ustawodawstwem. Na mocy art. 78 ust. 3 rozporządzenia 883/2004 władze lub instytucje Państwa Członkowskiego nie mogą odrzucić dokumentów elektronicznych wysłanych lub wystawionych przez instytucję innego Państwa Członkowskiego (zgodnie z przepisami tego rozporządzenia oraz rozporządzenia 987/2009) z powodu tego, że zostały one otrzymane drogą elektroniczną (jeżeli instytucja otrzymująca oświadczyła, że może przyjmować dokumenty elektroniczne). Kopie i zapisy takich dokumentów uważa się za poprawną i dokładną kopię oryginału lub odzwierciedlenie informacji, do jakich dokument się odnosi, o ile nie istnieją dowody przeciwnie. Należy tu dodać, że dokument elektroniczny uznaje się za ważny, jeżeli system komputerowy, w jakim zapisany jest dokument, zawiera zabezpieczenia niezbędne w celu przeciwdziałania wszelkim zmianom, ujawnieniom lub dostępowi osób nieuprawnionych do tego zapisu. W każdym czasie powinien on zapewniać odtworzenie zapisanych informacji w postaci gotowej do odczytu. Kiedy dokument elektroniczny jest przekazywany z jednej instytucji zabezpieczenia społecznego do innej, podejmowane są specjalne środki bezpieczeństwa zgodnie z przepisami prawa unijnego w odniesieniu do ochrony osób fizycznych oraz do przetwarzania swobodnego przepływu danych osobowych⁵.

Prezes KRUS do pełnienia funkcji instytucji właściwych (instytucji miejsca zamieszkania – instytucji miejsca pobytu) w zakresie emerytur rolniczych, rent rolniczych z tytułu niezdolności do pracy, rent rodzinnych i zasiłków pogrzebowych po emerytach lub rencistach oraz członkach ich rodzin, do których mają zastosowanie przepisy rozporządzeń unijnych, wyznaczył – we współpracy z instytucjami wskazanymi poniżej Państw – dwie jednostki terenowe KRUS:

- 1) Placówkę Terenową KRUS w Ostrowie Wielkopolskim – Wydział Świadczeń Zagranicznych w stosunku do osób posiadających wyłącznie polskie okresy ubezpieczenia, zamieszkałych w Niemczech lub polskie i zagraniczne okresy ubezpieczenia, w tym ostatnio przebyte w Niemczech;
- 2) Oddział Regionalny KRUS w Krakowie – Wydział Świadczeń Zagranicznych z siedzibą w Nowym Sączu w odniesieniu do osób posiadających wyłącznie polskie okresy

5. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) 987/2009 z 16 września 2009 roku, Dz. U. UE. L. 2009. 284.1.

ubezpieczenia, zamieszkałych w pozostałych państwach UE/EFTA i państwach, z którymi Polska zawarła umowy dwustronne lub posiadających polskie i zagraniczne okresy ubezpieczenia, w tym ostatnio przebyte w powyższych państwach.

Rolą instytucji właściwej jest potwierdzanie okresów ubezpieczenia, ustalanie i ewentualnie wypłacanie emerytury lub renty na mocy decyzji tymczasowej, gdy wnioskodawca ma prawo do emerytury/renty na podstawie tylko polskich okresów ubezpieczenia, a następnie emerytury/renty stosownie do decyzji ostatecznej. Szczególną rolę w procesie rozpatrywania wniosku o emeryturę/rentę odgrywa, oprócz instytucji właściwej, instytucja kontaktowa⁶. Instytucja ta rozpatruje wnioski o przyznanie świadczeń zgodnie ze stosowanym przez siebie ustawodawstwem. Ponadto jako instytucja kontaktowa kieruje międzynarodowym postępowaniem. Celem takiego postępowania jest ustalenie prawa do emerytury/renty przez wszystkie zainteresowane instytucje właściwe Państw Członkowskich, w których wnioskodawca był ubezpieczony. Instytucja kontaktowa w imieniu wnioskodawcy przesyła informacje i dokumenty do instytucji zagranicznych, co ułatwia niezbędną wymianę informacji dotyczących przebiegu ubezpieczenia pomiędzy państwami, których dotyczy wnioski o emeryturę/rentę. Placówka Terenowa KRUS w Ostrowie Wielkopolskim jako instytucja właściwa i jednocześnie kontaktowa przekazuje, przy zastosowaniu standardowych dokumentów elektronicznych SED, wnioski do trzech głównych instytucji niemieckich:

- 1) Deutsche Rentenversicherung Berlin Brandenburg w Berlinie,
- 2) Deutsche Rentenversicherung Bund w Berlinie,
- 3) Knappschaft Bahn See w Bochum.

Postępowanie o rolnicze świadczenia emerytalno-rentowe, objęte ochroną przepisów wspólnotowych

Aby w sprawie o emeryturę lub rentę mogły być zastosowane przepisy rozporządzeń unijnych, musi wystąpić aspekt transgraniczny. Postępowanie o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego, jak również z ubezpieczenia społecznego rolników (podlegające zasadom koordynacji wspólnotowej systemów zabezpieczenia społecznego) wszczynane jest na wniosek osoby zainteresowanej.

6. Według art. 47 lit. A ust.1 Rozporządzenia wykonawczego nr 987/2009, op. cit. jest to instytucja, do której przekazywany lub składany jest wniosek o przyznanie świadczeń. Instytucja miejsca zamieszkania nie jest instytucją kontaktową, w sytuacji gdy zainteresowany nigdy nie podlegał stosowanemu przez nią ustawodawstwu.

Zgodnie z art. 45 rozporządzenia nr 987/2009 wniosek o emeryturę/rentę powinien być złożony do instytucji miejsca zamieszkania⁷ na zasadach określonych w wewnętrznym ustawodawstwie, jakie stosuje ta instytucja. Nie zawsze wnioskodawca posiada okresy ubezpieczenia w państwie zamieszkania, tak więc wniosek mógłby również zostać złożony do instytucji Państwa Członkowskiego, którego ustawodawstwu ostatnio podlegał. Wniosek składany jest na zasadach określonych przez ustawodawstwo tego państwa i na formularzu obowiązującym w tym państwie. Wnioskodawca dostarcza w szczególności wszelkie dostępne istotne informacje i dokumenty związane z okresami: ubezpieczenia (instytucje, numery ewidencyjne), wykonywania pracy najemnej (pracodawcy) lub na własny rachunek (charakter pracy i miejsce jej wykonywania) oraz zamieszkania (adresy), które mogły zostać spełnione zgodnie z innym ustawodawstwem, a także wszelkie dostępne istotne informacje i dokumenty związane z długością tych okresów⁸. Wnioskodawca zamieszkały w Polsce – legitymujący się okresami ubezpieczenia społecznego rolników przebytymi w Polsce oraz okresami ubezpieczenia w jednym lub kilku Państwach Członkowskich – składa wniosek o emeryturę/rentę rolniczą do polskiej instytucji miejsca zamieszkania lub właściwego terytorialnie (według miejsca położenia gospodarstwa rolnego), czyli Oddziału Regionalnego (lub Placówki Terenowej) KRUS na obowiązującym formularzu (KRUS SR-20, KRUS SR-12). Do tego formularza wnioskodawca powinien dołączyć formularz unijny E-207 – informację dotyczącą przebiegu okresu ubezpieczenia osoby ubezpieczonej (w Polsce i za granicą). Wnioskodawca zamieszkały za granicą – nieposiadający okresów ubezpieczenia przebytych w państwie zamieszkania, lecz legitymujący się okresami ubezpieczenia, zatrudnienia lub zamieszkania przebytymi w jednym lub kilku Państwach Członkowskich, w tym ostatnio okresami rolniczymi w Polsce lub wyłącznie okresami rolniczymi w Polsce – może złożyć wniosek o emeryturę/rentę w instytucji miejsca zamieszkania lub bezpośrednio w dowolnej jednostce organizacyjnej KRUS. Wniosek taki zostanie niezwłocznie przekazany według właściwości do wyznaczonej jednostki Kasy pełniącej funkcje instytucji właściwej.

Prawidłowo skompletowany wniosek o emeryturę/rentę rolniczą powinien potwierdzać wszystkie wskazane okresy ubezpieczenia, zatrudnienia oraz w przypadku wniosku o rentę rolniczą z tytułu niezdolności do pracy – informacje podane przez wnioskodawcę dotyczące wielkości gospodarstwa rolnego czy osiąganych przychodów⁹, a także dokumenty potwierdzające zaprzestanie prowadzenia działalności

7. Zgodnie z art.1 lit. J rozporządzenia podstawowego określenie „zamieszkanie” oznacza miejsce, w którym osoba zwykle przebywa.

8. Art. 46 Rozporządzenia wykonawczego nr 987/2009.

9. Zgodnie z art. 28 ust. 1 Ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników z 20 grudnia 1990 roku (Dz. U. 2024 poz. 90) wypłata renty rolniczej z ubezpieczenia ulega częściowemu zawieszeniu na zasadach określonych w ust. 2–8, jeżeli rencista prowadzi działalność rolniczą; zawieszenie dotyczy części uzupełniającej świadczenia.

rolniczej (umowy dzierżawy, akty notarialne)¹⁰. Od 15 czerwca 2022 roku, dzięki zmianie przepisów, rolnicy mogą pobierać emeryturę rolniczą w pełnej wysokości, bez konieczności zaprzestania prowadzenia działalności rolniczej.

Bezpośredni kontakt pracownika KRUS z petentem w punkcie informacyjnym jednostki Kasy pozwala pozyskać wszystkie niezbędne dane i dokumenty, co znacząco przyspiesza załatwienie wniosku w postępowaniu międzynarodowym. Pracownik przyjmujący i kompletujący wniosek zwraca uwagę, aby do wniosku dołączone były wszystkie wymagane dokumenty. Pracownik KRUS nie może odrzucić dokumentów tylko dlatego, że są sporządzone w urzędowym języku innego Państwa Członkowskiego – uznanym za język urzędowy instytucji wspólnotowych dzięki regulacjom zawartym w tytule V art. 76 ustępu 7 – przepisom przejściowym¹¹. Taki dokument powinien być bezwzględnie przyjęty do wniosku przez pracownika KRUS. Gdy wnioskodawca na wszystkie wskazane okresy zagraniczne miał wystawione zaświadczenie dotyczące ustawodawstwa właściwego (dokument E101 lub A1), w którym wskazano ustawodawstwo polskie jako właściwe, wówczas taki wniosek winien być rozpatrywany w jednostce terenowej, ponieważ wnioskodawca nie ma okresów ubezpieczenia zagranicznego. Jeżeli część okresów nie została potwierdzona dokumentem E101 lub A1, to taki wniosek należy przesłać do jednostki właściwej wraz z kopiami posiadanych dokumentów E101/A1. Pracownik KRUS przyjmujący wniosek powinien informować wnioskodawcę, że jest on zobowiązany wskazać wszystkie okresy zatrudnienia oraz ubezpieczenia przebyte przez siebie zarówno w Polsce, jak i na terenie wspólnoty. W przypadku gdy osoba ubiegająca się o świadczenie emerytalno-rentowe legitymuje się w danym Państwie Członkowskim okresem ubezpieczenia krótszym niż jeden rok, to instytucja Państwa Członkowskiego nie jest zobowiązana do przyznania świadczeń z tytułu okresów ukończonych na podstawie stosowanego przez nią ustawodawstwa, które są uwzględniane w chwili realizacji ryzyka, jeżeli:

- długość wspomnianych okresów jest krótsza niż jeden rok oraz
- uwzględniając wyłącznie te okresy, żadne prawo do świadczeń nie zostało nabyte na podstawie tego ustawodawstwa¹². Okres krótszy niż jeden rok będzie natomiast uwzględniony przez instytucje innych Państw Członkowskich przy obliczaniu wysokości ustalanych przez nie świadczeń emerytalnych lub rentowych. Celem tego przepisu jest złagodzenie utrudnień i wyeliminowanie kosztów administracyjnych związanych z koniecznością wypłaty znikomego świadczenia.

10. Warunki zaprzestania prowadzenia działalności rolniczej przez osoby uprawnione do pobierania rent uregulowano w art. 28 ust. 4 wyżej cytowanej ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników.

11. Rozporządzenie nr 883/2004 Parlamentu Europejskiego.

12. Art. 57 Rozporządzenia podstawowego nr 883/2004.

Instytucja właściwa Państwa Członkowskiego przy obliczaniu wysokości emerytur i rent uwzględnia okres krótszy niż jeden rok przebyty w innym Państwie Członkowskim w taki sposób, że okres ten jest uwzględniany przy obliczaniu wysokości teoretycznej świadczenia, nie jest on natomiast brany pod uwagę przy ustaleniu proporcji (nie wpływa na współczynnik proporcjonalności). Zgodnie z tym przepisem, jeżeli w każdym Państwie Członkowskim zainteresowany przebył okres poniżej jednego roku, wówczas świadczenia emerytalno-rentowe są przyznawane z tytułu ustawodawstwa ostatniego z tych Państw Członkowskich, w którym warunki niezbędne do nabycia prawa do świadczenia zostaną spełnione, tak jak gdyby wszystkie okresy ubezpieczenia były przebyte w tym ostatnim Państwie Członkowskim.

Jeżeli wnioskodawca wskaże okres pracy za granicą wynoszący powyżej roku, wówczas KRUS prześle do instytucji innego Państwa Członkowskiego wniosek o świadczenie zagraniczne. Każde państwo rozpatrzy wniosek za własne okresy, zgodnie ze stosowanym przez nie ustawodawstwem. Rolnik może nabyć prawo i pobierać jednocześnie kilka emerytur lub rent. W procesie rozpatrywania prawa do emerytury/renty uczestniczą wszystkie Państwa Członkowskie (kilka instytucji), w których okresy zatrudnienia/zamieszkania wskazał wnioskodawca. Złożenie wniosku o przyznanie emerytury/renty w instytucji jednego z Państw Członkowskich powoduje konieczność jednoczesnego ustalenia emerytur lub rent we wszystkich Państwach Członkowskich, w których wnioskodawca posiadał okresy ubezpieczenia (wyjątek stanowi sytuacja, gdy wnioskodawca złoży wniosek o odroczenie ustalania prawa do emerytury)¹³.

Osoba posiadająca okresy ubezpieczenia – przebyte na terytorium kilku Państw Członkowskich UE – ubiegając się o emeryturę, zgodnie z art. 50 rozporządzenia podstawowego może skorzystać z możliwości odroczenia rozpatrzenia wniosku o ustalenie prawa do emerytury w dowolnym Państwie Członkowskim. Odroczenie ustalenia prawa dotyczy jedynie emerytury, nie ma zastosowania do renty rodzinnej czy renty z tytułu niezdolności do pracy. Aby wnioskodawca mógł skorzystać z tego prawa, zainteresowane instytucje przekazują mu na jego wniosek wszelkie dostępne im informacje, tak aby mógł sam ocenić skutki równoczesnego lub następczego przyznania świadczeń, o które może się ubiegać¹⁴. Bezwzględny obowiązek instytucji, w której składa się wniosek, jest zatem udzielenie wszelkich dostępnych informacji zainteresowanemu, wtedy będzie mógł sam je ocenić i podjąć decyzję o ewentualnym odroczeniu ustalenia prawa do emerytury. Jeżeli wnioskodawca wnioskuje o odroczenie prawa do polskiej emerytury rolniczej, należy go pouczyć, że będzie w przyszłości musiał złożyć nowy wniosek i wówczas – od daty złożenia tego kolejnego wniosku – będzie miał ustalone prawo

13. Art. 45 ust 5 Rozporządzenia wykonawczego nr 987/2009.

14. Art. 46 ust.2 Rozporządzenia wykonawczego nr 987/2009.

do emerytury. Jeżeli wnioskodawca odroczył ustalenie prawa do emerytury w innym państwie, a okresy ubezpieczenia z tego państwa są zbędne do ustalenia prawa do polskiej emerytury rolniczej (np. w przypadku pro-raty obniżają wysokość świadczenia), wówczas nie będą one brane pod uwagę przy ustalaniu wysokości świadczenia.

Na przestrzeni ostatnich lat zauważa się, że osoby zamieszkałe w Niemczech niejednokrotnie ubiegając się o emeryturę w niemieckiej instytucji właściwej, wnoszą jednocześnie o odroczenie ustalenia prawa do polskiej emerytury rolniczej, gdyż uzyskana kwota polskiego świadczenia miałaby negatywny wpływ na ich prawo do niemieckich świadczeń socjalnych. Najczęściej wnioski o odroczenie ustalenia prawa do emerytury występują wówczas, gdy wnioskodawca posiadający okresy ubezpieczenia przebyte w kilku państwach wspólnoty nie spełnia warunków do przyznania emerytury w co najmniej jednym z nich ze względu na wymagany wiek emerytalny.

Przykład:

Pan Jan – rolnik, który mieszka w Polsce, posiada następujące okresy ubezpieczenia: w Polsce – 21 lat i 2 miesiące, we Francji – 10 miesięcy, w Niemczech – 3 lata, w Norwegii – 5 lat. W dniu składania wniosku mężczyzna ukończył 65 lat. Pan Jan nie spełnia warunków do emerytury przewidzianych w ustawodawstwie norweskim, bo tam wymagany wiek wynosi 67 lat. Dlatego Pan Jan składa wniosek o odroczenie rozpatrywania emerytury w Norwegii. Do ustalenia emerytury KRUS uwzględni okres ubezpieczenia w Polsce, w Niemczech, we Francji oraz przekaże wniosek do francuskiej i niemieckiej instytucji ubezpieczeniowej w celu ustalenia prawa do emerytury z ustawodawstwa niemieckiego i francuskiego. Instytucja francuska poinformuje KRUS, że Pan Jan nie spełnia prawa z ustawodawstwa francuskiego, instytucja ta nie płaci za okres poniżej roku. KRUS do wysokości polskiej emerytury doliczy okres 10 miesięcy we Francji zgodnie z art. 57 rozporządzenia podstawowego. Z chwilą, gdy Pan Jan ukończy 67 lat, zostaną ustalone uprawnienia do emerytury w Norwegii, a w Polsce, Francji i w Niemczech emerytury będą musiały być ponownie przeliczone. Instytucja wypłacająca świadczenie automatycznie dokonuje jego ponownego wyliczenia po uzyskaniu informacji, że beneficjent spełnia warunki przyznania świadczenia na podstawie ustawodawstwa innego Państwa Członkowskiego. Nie wykonuje się nowego wyliczenia, w sytuacji gdy okresy spełnione na podstawie ustawodawstwa innego Państwa Członkowskiego zostały już uwzględnione przy przyznaniu świadczenia i po przyznaniu świadczenia pierwotnego, gdy nowe okresy nie zostały nabyte. Jednakże w przypadku istnienia dodatkowych warunków (innych niż spełnienie okresów ubezpieczenia) – takich jak osiągnięcie wieku wymaganego dla przyznania świadczenia albo zmiana liczby dzieci – które muszą zostać uwzględnione, konieczne jest automatyczne dokonanie ponownego wyliczenia.

Data złożenia wniosku o emeryturę/rentę jest terminem szczególnie istotnym zgodnie z przepisami art. 45 ust. 5 rozporządzenia wykonawczego, ponieważ jest ona wiążąca dla wszystkich instytucji ustalających prawo do świadczenia. Tak więc data ta – wskazana przez instytucję zagraniczną – jest wiążąca dla KRUS przy rozpatrywaniu wniosku o świadczenia. Instytucja, do której zostanie złożony wniosek w myśl art. 47 ust. 4 ww. rozporządzenia nr 987/2009, zobowiązana jest do wszczęcia postępowania o przyznanie świadczeń we wszystkich państwach, w których zainteresowany był ubezpieczony. Powyższe nie dotyczy wyłącznie sytuacji określonej w art. 45 ust. 6 rozporządzenia nr 987/2009, tj. sytuacji, w której wnioskodawca nie wskaże przebytych w innych państwach okresów ubezpieczenia lub zamieszkania.

W odniesieniu do wniosku o polską emeryturę/rentę rolniczą osobom zainteresowanym przysługuje – zgodnie z polskimi przepisami – uprawnienie do jego wycofania, jednakże nie później niż do dnia uprawomocnienia się decyzji wydanej w tej sprawie. W przypadku wycofania wniosku, który rozpatrywany jest w kilku państwach, należy wyraźnie podać instytucję Państwa Członkowskiego, której dotyczy wycofanie wniosku. Jeżeli wnioskodawca wycofa wniosek o przyznanie świadczeń przewidzianych na podstawie ustawodawstwa danego Państwa Członkowskiego, wycofania tego nie uznaje się za równoczesne wycofanie wniosków o przyznanie świadczeń na podstawie ustawodawstwa innych Państw Członkowskich¹⁵.

Ustalanie prawa do polskiej emerytury lub renty rolniczej oraz obliczanie jej wysokości z zastosowaniem przepisów wspólnotowych

Z chwilą, gdy Polska stała się częścią wspólnoty europejskiej, rozporządzenia unijne dały możliwość przeliczenia świadczeń oraz ustalenia prawa z uwzględnieniem okresów zagranicznych. Jeżeli wnioskodawca nie legitymuje się wymaganym okresem ubezpieczenia z ustawodawstwa krajowego, to wówczas KRUS (zgodnie z art. 51 rozporządzenia podstawowego) ustali prawo do świadczenia na podstawie łączonych – polskich i zagranicznych – okresów ubezpieczenia/zamieszkania. Uwzględnianie okresów ubezpieczenia lub zamieszkania przebytych w innych Państwach Członkowskich polega nie tylko na dokonaniu zliczenia długości okresów, lecz także na uwzględnieniu faktu podlegania w określonym czasie ustawodawstwu innego Państwa Członkowskiego, tak jakby zainteresowany podlegał w tym czasie ustawodawstwu państwa właściwego. Instytucja właściwa zobowiązana jest – w zakresie mającym znaczenie

15. At. 46 ust. 3 Rozporządzenia wykonawczego nr 987/2009.

dla wymienionych kwestii – traktować zagraniczne okresy ubezpieczenia, zatrudnienia, pracy na własny rachunek lub zamieszkania tak jakby były to okresy spełnione na podstawie stosowanego przez nią ustawodawstwa. Okresy te nie mogą podlegać weryfikacji przez instytucję właściwą, lecz muszą zostać uwzględnione nawet wtedy, jeśli ustawodawstwo krajowe stosowane przez tę instytucję nie przewiduje, by okresy tego rodzaju były prawnie ważne przy ustalaniu prawa do świadczeń przyznawanych zgodnie ze stosowanym przez nią ustawodawstwem.

Uwzględnianie okresów ubezpieczenia czy zamieszkania ma zasadnicze znaczenie przede wszystkim w przypadkach uzależnienia nabycia prawa od posiadania określonego stażu pracy. Przy sumowaniu okresów uwzględnia się okresy ubezpieczenia, zamieszkania w innych Państwach Członkowskich, o ile okresy te nie nakładają się na siebie. Okresy ubezpieczenia muszą być tak samo traktowane w każdym Państwie Członkowskim. Polska instytucja właściwa musi zatem przyjąć wszystkie okresy składkowe i nieskładkowe podane przez drugie Państwo Członkowskie. W przypadku gdy nie można dokładnie określić ram czasowych, w których niektóre okresy ubezpieczenia lub zamieszkania zostały spełnione zgodnie z ustawodawstwem danego Państwa Członkowskiego, domniemywa się, że okresy te nie pokrywają się z okresami ubezpieczenia lub zamieszkania spełnionymi zgodnie z ustawodawstwem innego Państwa Członkowskiego. Okresy te uwzględnia się, jeśli może to być korzystne dla zainteresowanego i jedynie w zakresie, w jakim mogą one być rozsądnie uwzględnione, zgodnie z art. 12 rozporządzenia wykonawczego. Jeżeli okres zamieszkania jest traktowany w Państwie Członkowskim jako okres składkowy, polska instytucja ubezpieczenia społecznego też musi traktować ten okres jako okres składkowy.

Informacje o okresach ubezpieczenia zawarte są w dokumencie SED P 5000 (dawniej formularz E205). Odzwierciedla on ustawodawstwo danego Państwa Członkowskiego w zakresie definicji okresów ubezpieczenia. Rodzaj i zakres uwzględnianych okresów każde Państwo Członkowskie weryfikuje według swojego ustawodawstwa. Sumowanie okresów ubezpieczenia nie ma znaczenia dla ustalania wysokości świadczeń zgodnie z ustawodawstwem danego państwa.

Czym innym jest uwzględnianie okresów w celu ustalenia nabycia, zachowania czy realizacji (trwania), a czym innym w celu obliczenia wysokości uprawnienia przysługującego w danym państwie.

Prawo krajowe Państw Członkowskich różnie reguluje kwestię jednostek czasu, w jakich podawane są okresy ubezpieczenia, np. Polska w dniach, Niemcy w miesiącach, a Irlandia w tygodniach. Na potrzeby koordynacji do sumowania okresów, zgodnie z art. 6 rozporządzenia podstawowego, powołano art. 13 rozporządzenia

wykonawczego¹⁶. Przeliczenia dokonuje się ściśle według zawartych tam wytycznych, tj. okres, który ma być podstawą przeliczenia, to okres podany przez instytucję Państwa Członkowskiego, zgodnie z którego ustawodawstwem został on spełniony. W przypadku gdy okresy ubezpieczenia wyrażone są w dniach, przeliczenia tych dni na inne jednostki lub inne jednostki na dni czy przeliczenia między różnymi systemami opartymi na liczbie dni dokonuje się zgodnie z poniższą tabelą.

Tabela 1. Zasady przeliczania okresów

System oparty na okresie	1 dzień odpowiada	1 tydzień odpowiada	1 miesiąc odpowiada	1 kwartał odpowiada	Maksymalna liczba dni w roku kalendarzowym
5 dni	9 godzinom	5 dniom	22 dniom	66 dniom	264 dni
6 dni	8 godzinom	6 dniom	26 dniom	78 dniom	312 dni
7 dni	6 godzinom	7 dniom	30 dniom	90 dniom	360 dni

Źródło: Opracowanie własne na podstawie tabeli z art.13 pkt. 1b)¹⁷.

Według tabeli jeden rok odpowiada czterem kwartałom, 12 miesiącom, 52 tygodniom.

Przykład:

Instytucja Czeskiego Zaopatrzenia Społecznego przesłała SED P5000. W dokumencie wskazała łączny okres ubezpieczenia 577 dni. Instytucje czeskie wykazują okresy ubezpieczenia w systemie opartym na siedmiodniowym tygodniu. Zgodnie z tabelą jest to 360 dni w roku kalendarzowym. Przeliczamy: 577 dni = 360 dni (1 rok) + 217 dni (tj. 7 miesięcy i 7 dni).

Dokument SED P5000 to forma zaświadczenia, sporządzanego przez instytucje właściwe wszystkich państw wspólnoty, potwierdzająca okresy ubezpieczenia/zamieszkania przebyte przez osobę na terytorium danego państwa. W państwach, w których funkcjonują odrębne systemy lub są odrębne instytucje wyznaczone do ubezpieczenia emerytalnego lub ubezpieczenia rentowego, może być wystawiony więcej niż jeden dokument P5000 dla jednego ubezpieczonego.

16. Art. 13 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) Nr 987/2007.

17. Ibidem, art. 3 pkt. 1 b.

Przykładem jest system polski, w którym KRUS potwierdza okresy rolne, ZUS natomiast – okresy przebyte w systemie powszechnym.

Zazwyczaj SED P5000 przekazywany jest w ramach wniosku o emeryturę lub rentę, możliwe jest również wydanie go dla instytucji zagranicznej w celach informacyjnych. Dokument ten może także potwierdzać, że dana osoba nie przebyła żadnych okresów ubezpieczenia w danym Państwie Członkowskim.

Należy jeszcze nadmienić, że w przypadku osób zamieszkałych w innym Państwie Członkowskim UE/EFTA i ubiegających się o rentę rolniczą z tytułu niezdolności do pracy, nawet jeżeli nie spełniają warunków do renty inwalidzkiej z ustawodawstwa państwa zamieszkania, nie muszą one stawiać się osobiście na badania w Polsce w celu ustalenia niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym. Ocena niezdolności do pracy przez lekarza rzeczoznawcę Kasy lub Komisję Lekarską Kasy dokonywana jest na podstawie:

- opinii lekarskiej, sporządzonej przez zagraniczną instytucję Państwa Członkowskiego, w którym mieszka wnioskodawca;
- na podstawie dokumentacji medycznej, przedłożonej przez wnioskodawcę.

Orzeczenia i opinie lekarskie, które wydała zagraniczna instytucja lub lekarze, nie są wiążące przy ustalaniu prawa do świadczeń z tytułu niezdolności do pracy w Polsce¹⁸.

Wysokość emerytury/renty

Obliczanie wysokości emerytury/renty objętej rozporządzeniami unijnymi jest zróżnicowane w zależności od tego, czy zainteresowany spełnia warunki z ustawodawstwa krajowego oraz czy niezbędne jest zastosowanie zasady sumowania okresów.

1. Wysokość emerytury/renty dla osoby, która posiada zagraniczne okresy ubezpieczenia/zamieszkania oraz spełnia warunki do emerytury/renty na podstawie wyłącznie prawa krajowego (bez konieczności sumowania okresów ubezpieczenia/zamieszkania przebytych w innych Państwach Członkowskich) obliczana jest na podstawie art. 52 rozporządzenia podstawowego w trzech etapach:

I etap

- oblicza się pełną wysokość świadczenia, jakie przysługuje zainteresowanemu na podstawie okresów ubezpieczenia lub zamieszkania przebytych zgodnie ze stosowanym przez tę instytucję ustawodawstwem bez uwzględniania okresów zagranicznych (świadczenie niezależne);

18. Emerytury i renty przyznawane i wypłacane przez ZUS z zastosowaniem przepisów prawnych Unii Europejskiej, Biuro Rent Zagranicznych ZUS, Warszawa 2007, s. 28.

II etap

Niezależnie od powyższego instytucja ustala również wysokość emerytury/renty z uwzględnieniem okresów ubezpieczenia lub zamieszkania przebytych w innych Państwach Członkowskich zgodnie z zasadą *pro rata temporis*. W tym celu instytucja właściwa:

- oblicza pełną wysokość świadczenia, jakie przysługiwałoby zainteresowanemu, gdyby wszystkie uwzględnione okresy ubezpieczenia lub zamieszkania (przebyte w Państwach Członkowskich) zostały przebyte zgodnie ze stosowanym przez tę instytucję ustawodawstwem (tzw. kwota teoretyczna);
- następnie oblicza częściową wysokość świadczenia, z uwzględnieniem proporcji okresów ubezpieczenia lub zamieszkania w danym Państwie Członkowskim (przebytych zgodnie ze stosowanym przez tę instytucję ustawodawstwem) w stosunku do sumy okresów ubezpieczenia i zamieszkania przebytych przez zainteresowanego we wszystkich Państwach Członkowskich (kwota rzeczywista).

III etap

Zainteresowany jest uprawniony do otrzymywania od instytucji właściwej każdego Państwa Członkowskiego wyższej z kwot ustalonych w powyższy sposób. Instytucja właściwa porównuje otrzymane wysokości świadczeń. Jeżeli świadczenie proporcjonalne jest mniej korzystne, zainteresowany otrzymuje świadczenie niezależne.

2. Wysokość emerytury/renty dla osoby, która posiada zagraniczne okresy ubezpieczenia/zamieszkania i nie spełnia warunków do emerytury/renty na podstawie wyłącznie prawa krajowego (konieczne jest doliczenie okresów ubezpieczenia/zamieszkania przebytych w innych Państwach Członkowskich).

Instytucja właściwa oblicza:

- kwotę teoretyczną, a następnie kwotę rzeczywistą.

Przykład:

Pan Ryszard złożył wniosek o emeryturę rolniczą, ma wiek emerytalny. Legitymuje się następującym stażem:

- 7 lat i 8 miesięcy podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników (92 miesiące),
- 31 lat pracy i ubezpieczenia w Niemczech (372 miesiące).

Wnioskodawca nie ma prawa do emerytury w myśl polskich przepisów, nie legitymuje się bowiem 25-letnim okresem ubezpieczenia społecznego rolników. Po zastosowaniu przepisów rozporządzenia nr 883/2004 wnioskodawca ten spełni warunek 25 lat ubezpieczenia. Aby ustalić prawidłową wysokość świadczenia, KRUS najpierw ustali kwotę teoretyczną świadczenia, tj. kwotę która przysługiwałaby rolnikowi, gdyby wszystkie okresy ubezpieczenia w liczbie 464 miesiący (polskie 92 miesiące

i zagraniczne 372 miesiące) były przebyte przez niego w Polsce. Następnie KRUS ustali kwotę rzeczywistą, czyli wysokość emerytury (część składkową i część uzupełniającą) poprzez pomnożenie kwoty teoretycznej przez współczynnik proporcjonalności, wynikający z proporcji polskich okresów ubezpieczenia w stosunku do okresów ubezpieczenia przebytych łącznie w Polsce i w Niemczech:

Kwota rzeczywista

$$\frac{92 \text{ miesiące (polskie okresy)}}{92 \text{ miesiące (okresy polskie)} + 372 \text{ miesiące (okresy niemieckie)}} = 0,20 \text{ współczynnik proporcjonalności}$$

Tabela 2. Obliczenie kwoty rzeczywistej świadczenia pro rata

Część składkowa	444,68
Część uzupełniająca	921,89
Suma	1 366,57 – kwota teoretyczna
Suma x współczynnik pro rata 92/464	1 366,57 x 0,20 = 273,31
Kwota zawieszenia	0
Kwota ograniczenia	0
Razem	273,31 – kwota rzeczywista

Źródło: Opracowanie własne.

Z emerytur i rent rolniczych mogą być potrącane na określonych zasadach należności wynikające z przepisów Ustawy z 17 grudnia 1998 roku o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Kolejność potrąceń, granice potrąceń, w jakich emerytury i renty są wolne od egzekucji i potrąceń wskazują art. 139–141 wspomnianej ustawy. W przypadku świadczeń rolniczych przyznanych z uwzględnieniem okresów ubezpieczenia za granicą, kwoty wolne od potrąceń i egzekucji ustala się proporcjonalnie do wypłacanego świadczenia zgodnie z treścią art. 141 ust. 2 ustawy emerytalnej.

Przykład:

Pani Janina pobiera emeryturę w wysokości 1 024,93 zł brutto miesięcznie. Kwota wolna od egzekucji od 1 marca 2022 roku z tytułu należności innych niż alimenty wynosi 980,19 zł. Po zastosowaniu wskaźnika pro rata świadczenia, który wynosi 0,75, kwota wolna od potrąceń dla zainteresowanej wynosi 980,19 zł x 0,75 i równa jest kwocie 735,14 zł. Potrącenia z tytułu zajęcia naczelnika urzędu skarbowego oblicza się w następujący sposób: 1 024,93 zł x 9% (składka zdrowotna) = 92,00 zł.
(1 024,93 – 92,00 zł) – 735,14 zł = 197,79 zł (kwota potrącenia)

Renty i emerytury wypłacane przez KRUS ulegają zawieszeniu lub zmniejszeniu na podstawie przepisów Ustawy z 17 grudnia 1998 roku o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Zawieszenie dotyczy wyłącznie części uzupełniającej emerytury/renty. Osiąganie przychodu z tytułu działalności wykonywanej za granicą i podlegającej obowiązkowi ubezpieczeń społecznych przez osoby, które pobierają rentę rolniczą z tytułu niezdolności do pracy lub rentę rodzinną z KRUS, może powodować:

- zmniejszenie kwoty przysługującego świadczenia, jeżeli wysokość przychodów osiągniętych za granicą przekracza 70% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia obowiązującego w Polsce, ale nie więcej niż 130% miesięcznego wynagrodzenia;
- zawieszenie prawa do świadczenia (części uzupełniającej), jeżeli wysokość przychodów osiągniętych za granicą przekracza 130% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia obowiązującego w Polsce.

Gdy rencista KRUS osiąga przychód za granicą – w państwie, z którym Polskę łączy umowa międzynarodowa w dziedzinie zabezpieczeń społecznych, to przy rozliczeniu renty przychód ten przyjmuje się w wysokości faktycznie osiągniętej. Przy ustalaniu równowartości w złotych polskich (PLN) przychodu uzyskanego w Państwach Członkowskich UE/EFTA stosuje się kurs przeliczenia walut publikowany przez Europejski Bank Centralny (w przypadku miesięcznego rozliczania przychodu – przyjmuje się kurs z ostatniego dnia miesiąca, w którym osiągnięty został przychód, a w przypadku rocznego rozliczania przychodu – kurs z ostatniego dnia danego roku kalendarzowego albo z ostatniego dnia miesiąca rozliczanego okresu, jeżeli rozliczany okres zakończył się przed ostatnim dniem roku kalendarzowego)¹⁹.

W przypadku miesięcznego rozliczania przychodu uzyskanego w państwach niebędących członkami UE/EFTA stosuje się kursy średnie określonych walut obcych w PLN, ogłoszone przez Prezesa NBP i obowiązujące w ostatnim dniu każdego z miesięcy rozliczanego roku kalendarzowego. Do rozliczania należy przyjąć roczny przychód świadczeniobiorcy i w zależności od tego, co jest dla niego korzystniejsze, dokonać rozliczenia rocznego lub miesięcznego. Osoby, które wykonują w państwie umownym działalność inną niż zatrudnienie w ramach stosunku pracy, wymienioną w art. 104 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych jako podlegającą w myśl ustawodawstwa polskiego obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym, dla potwierdzenia wysokości przychodu przedkładają oświadczenie

19. Zasady ustalania kursu zostały określone w art. 90 Rozporządzenia wykonawczego nr 987/2009 i w decyzji nr H12 z 19 października 2021 roku dotyczącą daty, którą bierze się pod uwagę przy ustalaniu kursu wymiany, o którym mowa w art. 90 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 987/2009.

o wysokości podstawy wymiaru składki na ubezpieczenie społeczne, od której opłacają lub opłaciliby (w przypadku niepodlegania obowiązkowi ubezpieczenia) składkę w myśl ustawodawstwa tego państwa.

Instytucja właściwa stosuje do kwoty ustalonej, zgodnie z art.52 ust. 1 rozporządzenia podstawowego, wszystkie zasady dotyczące obniżania, zawieszania i wstrzymywania według stosowanego przez nią ustawodawstwa, w granicach przewidzianych przepisami art. 53–55 rozporządzenia wykonawczego.

W przywoływanych przepisach chodzi o ochronę świadczeniobiorców przed nadmiernym zmniejszeniem świadczeń, co spowodowane jest tym, że ustawodawstwa dwóch lub więcej Państw Członkowskich przewidują zawieszenie prawa do emerytury lub renty w związku z osiąganym przychodem.

Zasady redukcji świadczeń²⁰, wynikające z art. 55 rozporządzenia podstawowego nr 883/2004 zostały zróżnicowane w zależności od tego, czy świadczenie jest:

- 1) świadczeniem ustalonym na podstawie wyłącznie krajowych okresów ubezpieczenia,
- 2) świadczeniem proporcjonalnym (pro rata)

oraz czy dochody osiągane w innym państwie UE/EFTA powodują redukcję świadczenia w jednym czy kilku Państwach Członkowskich.

Przykład 1:

Pan Jan pobiera rentę rodzinną w KRUS – niezależną (ustawodawstwo krajowe). Z Niemiec otrzymuje rentę rodzinną, której wysokość ustalono proporcjonalnie (pro rata). Z Francji otrzymuje także rentę rodzinną niezależną (ustawodawstwo francuskie). Pan Jan osiąga przychód w wysokości powodującej zawieszenie/zmniejszenie części uzupełniającej polskiej renty rodzinnej oraz zmniejszenie niemieckiej renty rodzinnej. Przychód ten nie ma wpływu na świadczenie pobierane z Francji. W takiej sytuacji, w celu redukcji polskiej renty rodzinnej, kwotę przychodu podzielimy przez liczbę dwa, gdyż wpływa on na dwa świadczenia (tj. rentę rodzinną z Polski i rentę rodzinną z Niemiec).

20. Praktyczne aspekty zawieszalności i redukcji świadczeń przedstawiła I. Kryśpiak, *Koordinacja emerytur i rent w prawie Unii Europejskiej oraz umowach międzynarodowych Polski – różnice oraz wzajemne oddziaływanie*, Warszawa, Instytut Wydawniczy EUROPRAWO, 2017, s. 323–331.

Przykład 2:

Pani Joanna pobiera rentę rolniczą z tytułu niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym ustaloną proporcjonalnie (pro rata temporis). Przez część roku pracowała w Polsce, a następnie w Niemczech i innych Państwach Członkowskich. W przypadku pani Joanny nie ma znaczenia, czy osiągnięte przychody powodują także zawieszenie lub zmniejszenie, oprócz świadczenia z KRUS, również zagranicznej emerytury lub renty. Kwoty osiągniętych przez Panią Joannę przychodów w Polsce i w Niemczech lub innym Państwie Członkowskim, a także kwoty równe 70% lub 130% kwoty przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia określonego w art. 104 ustawy o emeryturach i rentach oraz kwoty maksymalnych zmniejszeń z art. 104 ust. 8 ww. ustawy uwzględniane są w proporcji wynikającej ze stosunku polskich okresów ubezpieczenia do sumy okresów polskich zagranicznych (wskaźnik proratyacji).

Przykład 3:

Pani Eleonora pobiera rentę rodzinną (ustawodawstwo polskie), z Niemiec otrzymuje emeryturę na podstawie ustawodawstwa krajowego i pracuje zawodowo w Niderlandach. W takim przypadku część uzupełniająca polskiej renty rodzinnej pani Eleonory ulegnie zmniejszeniu wyłącznie w granicach kwoty przychodów uzyskanych z innych Państw Członkowskich, zgodnie z przepisami krajowymi. Przychody te nie powodują zmniejszenia lub zawieszenia świadczenia z Niemiec.

Przykład 4:

Pan Stefan lat 60 pobiera rentę niezależną z KRUS i rentę niemiecką z ustawodawstwa niemieckiego. Osiąga przychody w Polsce – w przypadku pana Stefana rozporządzenie 883/2004 nie ma zastosowania do zasad zawieszalności, co oznacza, że stosowane są wyłącznie zasady wynikające z polskiej ustawy emerytalnej.

Weryfikacja decyzji zgodnie z art. 48 Rozporządzenia nr 987/2009

Rozporządzenie nr 987/2009 art. 48 wprowadziło dodatkowe uprawnienia dla osób ubiegających się o emerytury lub renty objęte koordynacją wspólnotową – dotyczące możliwości przeglądu decyzji podejmowanych przez instytucje właściwe Państw Członkowskich, w sytuacji gdy między podjętymi decyzjami zachodzi wzajemna interakcja mająca dla wnioskodawcy negatywne skutki. Instytucja kontaktowa po otrzymaniu informacji od pozostałych instytucji właściwych Państw Członkowskich o wszystkich podjętych przez nie decyzjach w sprawie, przekazuje wnioskodawcy i wszystkim biorącym udział w postępowaniu instytucjom właściwym streszczenie tych decyzji. Dla wnioskodawcy jest to formularz PD-P1, dla instytucji natomiast – SED P7000. Po jego otrzymaniu wnioskodawca może zażądać ponownego rozpatrzenia przez instytucje w terminie obowiązującym w stosowanym przez nie ustawodawstwie. Bieg terminu na zaskarżenie decyzji rozpoczyna się z dniem otrzymania przez zainteresowanego streszczenia wszystkich decyzji. Prawo do ponownego rozpatrzenia decyzji nie jest równoznaczne z wniesieniem odwołania do sądu od decyzji wydanej przez właściwą instytucję Państwa Członkowskiego (przekazanej bezpośrednio zainteresowanemu po jej wydaniu) przez osobę zainteresowaną. W odniesieniu do polskiego ustawodawstwa, zgodnie z art. 133 Ustawy z 17 grudnia o emeryturach i rentach z FUS, przez „ponowne rozpatrzenie decyzji w sprawie emerytury lub renty” należy rozumieć ponowne ustalenie prawa lub wysokości emerytury albo renty. Tak więc w przypadku ponownego ustalenia prawa do świadczeń lub ich wysokości przyznane lub podwyższone świadczenia wypłaca się, poczynając od miesiąca, w którym powstało prawo do tych świadczeń lub do ich podwyższenia, jednak nie wcześniej niż od miesiąca, w którym zgłoszono wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy, za okres trzech lat poprzedzających bezpośrednio miesiąc, w którym złożono wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy, jeżeli odmowa, względnie przyznanie niższych świadczeń, były następstwem błędu organu rentowego lub odwoławczego. Fakt, że w 2023 roku w PT KRUS w Ostrowie Wielkopolskim, podobnie jak w latach ubiegłych, nie odnotowano wniosków o weryfikację zgodnie z art. 48 Rozporządzenia (WE) nr 987/2009, świadczy o braku zastrzeżeń do wydanych przez stronę polską i niemiecką decyzji, co tym samym potwierdza wysoką jakość współpracy pomiędzy instytucjami zabezpieczenia społecznego oraz prawidłowość decyzji wystawionych w sprawach świadczeń emerytalno-rentowych objętych koordynacją wspólnotową.

*Dodatki do rent i emerytur przyznane
na podstawie przepisów wspólnotowych – realizacja
artykułu 58 rozporządzenia nr 883/2004*

Osoba mieszkająca w Polsce i pobierająca rolnicze świadczenie emerytalno-rentowe proporcjonalne, które jest niższe od kwoty najniższej emerytury pracowniczej ustalonej w polskich przepisach, otrzyma z KRUS dodatek uzupełniający na podstawie art. 58 rozporządzenia nr 883/2004 pod warunkiem, że suma polskiej emerytury lub renty i pobieranych świadczeń zagranicznych jest niższa od kwoty najniższej emerytury. Postanowienia art. 58 stosowane są wyłącznie tylko wtedy, gdy ustawodawstwo krajowe państwa, na terytorium którego zamieszkuje zainteresowany, przewiduje gwarancję ustalania emerytur/rent w kwocie świadczenia najniższego (minimalnego). Dodatek uzupełniający przyznany na podstawie art. 58 nie jest tożsamy z podwyższeniem do minimum przewidzianym w prawie krajowym. Podniesienie do minimum w prawie krajowym dotyczy bowiem świadczenia niezależnego lub kwoty teoretycznej świadczenia, która stanowi podstawę do ustalenia świadczenia proporcjonalnego. Dodatek uzupełniający przysługuje do świadczenia proporcjonalnego. Dopłata do minimum nie przysługuje do rent, w których zawieszona jest część uzupełniająca, z powodu prowadzenia działalności rolniczej (art. 28 Ustawy z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników). Kwotę dopłaty do minimum stanowi różnica między kwotą najniższej polskiej emerytury lub renty, a kwotą wynikającą z sumy polskiej emerytury, renty oraz zagranicznych emerytur i rent przysługujących ze wszystkich Państw Członkowskich i państw umownych. Nie należy sumować świadczeń za własne okresy ubezpieczenia ze świadczeniami za okresy ubezpieczenia żywiciela, np. renty z tytułu niezdolności do pracy i renty rodzinnej. W przypadku renty rodzinnej dopłata do minimum ustalana jest dla każdego uprawnionego – do przysługującej mu części renty rodzinnej. W razie zmiany wysokości świadczenia wypłacanego przez państwo zamieszkania lub świadczenia wypłacanego przez instytucję zagraniczną (np. w wyniku waloryzacji lub rewizji) następuje zmiana wysokości dodatku przyznanego na podstawie art. 58 rozporządzenia, a kwoty dodatku podlegają rozliczeniu (wyrównaniu albo potrąceniu) począwszy od dnia zmiany wysokości świadczenia.

Przykład:

Pan Tomasz mieszka w Polsce i pobiera od lutego 2021 roku rentę rolniczą z tytułu niezdolności do pracy pro rata temporis w części składkowej w wysokości 63,54 zł brutto miesięcznie. W marcu 2021 roku wydierżawia gospodarstwo rolne, zgodnie

z art. 28 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. Od marca 2021 roku (po waloryzacji) ma prawo do pobierania pełnego świadczenia, tj. 65,10 zł części składkowej i 95,12 zł części uzupełniającej, łącznie 160,22 zł. Nie otrzymuje świadczenia z instytucji zagranicznej. Tym samym uzyskuje prawo do dodatku uzupełniającego w wysokości 1 090,66 zł. Wysokość dodatku stanowi różnicę między kwotą minimalnego świadczenia 1 250,88 zł a kwotą pobieranej renty w wysokości 160,22 zł.

Instytucja niemiecka przyznała Panu Tomaszowi prawo do renty w Niemczech od czerwca 2021 roku w wysokości 400 Euro. Aby zsumować polską rentę rolniczą oraz rentę niemiecką Pana Tomasza należy w pierwszej kolejności dokonać przeliczenia świadczenia z Niemiec, tj. 400 Euro na walutę polską, zgodnie z zasadami określonymi przez Komisję Administracyjną ds. Koordinacji Systemów Zabezpieczenia Społecznego w decyzji nr H12. W myśl art. 3 wspomnianej decyzji, przy ustalaniu lub ponownym ustalaniu kwoty dodatku dla osób, które w państwie zamieszkania pobierają świadczenia proporcjonalne w kwocie niższej od świadczenia minimalnego, ustalonego przez ustawodawstwo tego państwa, instytucja bierze pod uwagę jedną kwotę – kurs wymiany opublikowany dla pierwszego dnia miesiąca bezpośrednio poprzedzającego miesiąc, w którym przepis ma być zastosowany.

W analizowanym przykładzie zmiana w wysokości pobieranego świadczenia nastąpi od czerwca. Zgodnie z powyższymi wytycznymi przyjmujemy kurs Euro ustalony przez Europejski Bank Centralny na dzień 1 maja 2021 roku, tj. 4,5518 zł. Wówczas 400 Euro stanowi kwotę: $4,5518 \text{ zł} \times 400 \text{ Euro} = 1\,820,72 \text{ zł}$

Niemiecka renta $1\,820,72 \text{ zł} + \text{polska renta } 160,22 \text{ zł} = 1\,980,94 \text{ zł} > 1\,250,88 \text{ zł}$.

Ponieważ z obliczeń wynika, że suma otrzymywanych świadczeń przez Pana Tomasza jest wyższa niż kwota minimalnego świadczenia w Polsce, prawo do dodatku uzupełniającego nie istnieje, a renta rolnicza z tytułu niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym będzie wypłacana w wysokości 160,22 zł brutto miesięcznie.

Zgodnie z przepisami art. 72 rozporządzenia (WE) nr 987/2009, PT KRUS w Ostrowie Wielkopolskim jako instytucja właściwa może wystąpić do właściwej instytucji zagranicznej o zwrot nadpłaconych świadczeń emerytalno-rentowych. Odzyskanie nadpłaconych świadczeń rolniczych może nastąpić poprzez dokonywanie potrąceń:

- z należnego świadczeniobiorcy wyrównania świadczeń,
- ze świadczeń wypłacanych na bieżąco, w sytuacji gdy wyrównanie świadczenia już nie istnieje.

Należy przy tym podkreślić, że potrącenia dokonuje się na warunkach i w granicach określonych przez przepisy prawa instytucji, do której zgłoszono wniosek o zwrot nadpłaconego świadczenia (art.72 ust.1).

Poświadczenie życia i zamieszkania

Zgodnie z art. 101 ust. 2 Ustawy z 17 grudnia 1998 roku o emeryturach i rentach z FUS (Dz. U. 2023 poz. 1251 ze zm.) prawo do świadczeń ustaje m.in. ze śmiercią osoby uprawnionej. W myśl art. 128 wyżej cytowanej ustawy emeryt i rencista na żądanie organu jest zobowiązany do potwierdzenia własnoręcznym podpisem istnienia dalszego prawa do pobierania świadczeń określonych ustawą. Własnoręcznie wypełniony, podpisany i poświadczony urzędowo formularz „Poświadczenie życia i zamieszkania” potwierdza istnienie dalszego prawa do pobierania świadczeń emerytalno-rentowych. W związku z tym każdego roku Placówka Terenowa KRUS w Ostrowie Wielkopolskim, jako jednostka pełniąca funkcję instytucji właściwej, jest zobowiązana do przekazania świadczeniobiorcom Kasy zamieszkałym poza granicami Polski dwujęzycznych formularzy „Poświadczenia życia i zamieszkania”. Własnoręcznie wypełniony, podpisany i poświadczony urzędowo formularz „Poświadczenie życia i zamieszkania” potwierdza istnienie dalszego prawa do pobierania świadczeń emerytalno-rentowych.

Tabela 3. Zestawienie liczby wysłanych „Poświadczeń życia i zamieszkania” w latach 2007–2023

Rok	Liczba wysłanych poświadczeń życia i zamieszkania do świadczeniobiorców zamieszkałych wyłącznie w Niemczech	Przyrost (w stosunku do roku poprzedniego)
2007	819	Brak danych za 2006 rok
2008	1 743	924
2009	1 771	28
2010	2 088	317
2011	2 285	197
2012	2 477	192
2013	2 600	123
2014	2 700	100
2015	3 060	360
2016	3 280	220
2017	3 470	190
2018	3 500	30
2019	3 580	80
2020	3 735	170
2021	3 850	115
2022	3 870	20
2023	3 970	100

Źródło: Opracowanie własne na podstawie materiałów z Wydziału Świadczeń Zagranicznych Placówki Terenowej KRUS w Ostrowie Wielkopolskim.

Najwyższy przyrost liczby wysłanych poświadczeń życia do Niemiec miał miejsce w 2008 roku. Liczba formularzy wysłanych przez PT KRUS w Ostrowie Wielkopolskim wskazuje na tendencję wzrostową; z każdym rokiem wzrasta liczba osób zamieszkających na terenie Niemiec, którym KRUS wypłaca polskie świadczenie emerytalno-rentowe. Na przestrzeni 16 lat przyrost ten był blisko pięciokrotny.

Zasiłek pogrzebowy

Obowiązek stosowania przez KRUS przepisów rozporządzenia (WE) nr 883/2004 i 987/32009 w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego dotyczy także zasiłku pogrzebowego²¹. Przepisy te nie używają pojęcia zasiłku pogrzebowego, lecz definiują go jako każde świadczenie wypłacone jednorazowo w razie śmierci²², należne na podstawie stosowanego przez instytucję właściwą ustawodawstwa. Z samej definicji wynika, że chodzi tutaj o świadczenie jednorazowe, takie jak np. zasiłek pogrzebowy w ustawodawstwie polskim²³. Określenie warunków do nabycia prawa do świadczenia w razie śmierci pozostawiono w gestii ustawodawstwa krajowego²⁴. Rozporządzenia nie precyzują także dokumentów, które winny być załączone do składanych wniosków o wypłatę zasiłku pogrzebowego. Zatem KRUS rozpatrzy prawo do zasiłku pogrzebowego na podstawie przepisów ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników i przyzna to świadczenie osobie, która faktycznie pokryła koszty pogrzebu po śmierci m.in. ubezpieczonego, nie wyłączając osoby podlegającej tylko ubezpieczeniu wypadkowemu, chorobowemu i macierzyńskiemu, emeryta lub rencisty. Prawo do zasiłku pogrzebowego wygasa w razie niezgłoszenia wniosku o jego przyznanie w ciągu 12 miesięcy od dnia śmierci osoby, po której zasiłek przysługuje.

Przykład:

Pan Ewaryst pobiera rentę rodzinną. Wyjechał do Niemiec i tam zmarł. Wnioski o zasiłek pogrzebowy zostały złożone przez syna oraz córkę zmarłego, którzy przedłożyli faktury wystawione na swoje nazwiska stosowne potwierdzające poniesione przez każdego z nich koszty pogrzebu. Wnioskodawcy złożyli dyspozycję o przekazanie należnego im zasiłku na osobiste rachunki bankowe w Niemczech. W takim przypadku

21. Zasady te zostały umieszczone w rozdziale 3, *Świadczenia z tytułu śmierci*, art. 42–43, Rozporządzenia podstawowego nr 883/2004 oraz rozdziale III, art. 42 Rozporządzenia wykonawczego nr 987/2009.

22. Zgodnie z art. 1 lit. y Rozporządzenia Parlamentu i Rady Parlamentu Europejskiego określenie „świadczenie z tytułu śmierci” oznacza każde świadczenie wypłacone jednorazowo w razie zgonu.

23. K. Ślęzak, *Koordinacja systemów zabezpieczenia społecznego*, Komentarz lex, Warszawa 2012, s. 443.

24. Ibidem, s. 444.

PT KRUS w Ostrowie Wielkopolskim ustali prawo obu wnioskodawców do zasiłku pogrzebowego i przyzna zasiłek pogrzebowy proporcjonalnie do poniesionych kosztów przez każdego z wnioskodawców. Tak ustalone kwoty zostaną wypłacone na wskazane rachunki bankowe w Niemczech.

Statystyki

Zestawienie liczby opracowanych i wydanych decyzji pierwszorzazowych i zamiennych przedstawia poniższa tabela.

Tabela 4. Zestawienie liczby opracowanych i wydanych decyzji pierwszorzazowych i zamiennych

Rok	Opracowywanie wniosków emerytalno-rentowych, ustalanie prawa do świadczenia i wydawanie decyzji	Opracowywanie wpływającej korespondencji i wydawanie decyzji zamiennych	Łącznie: opracowywanie wpływającej korespondencji oraz wydawanie decyzji pierwszorzazowych i zamiennych
2017	994	9 700	10 694
2018	1 200	12 000	13 200
2019	1 300	12 000	13 300
2020	1 255	10 700	11 955
2021	1 300	11 100	12 400
2022	1 340	11 000	12 340
2023	1 390	12 000	13 390

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Wydziału Świadczeń Zagranicznych Placówki Terenowej KRUS w Ostrowie Wielkopolskim.

Z przedstawionych danych wynika, że liczba opracowywanej, wpływającej korespondencji, wniosków o świadczenia emerytalno-rentowe oraz wydanych decyzji ma tendencję wzrostową.

Oznacza to, że wzrasta liczba osób, które legitymują się okresami podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników i które przemieszczają się we wspólnocie, podejmują aktywność zawodową na terenie innych państw UE/EFTA, co skutkuje ubieganiem się o przyznanie prawa do świadczeń objętych rozporządzeniami unijnymi z zakresu zabezpieczenia społecznego.

Tabela 5. Świadczenia emerytalno-rentowe transferowane przez KRUS do poszczególnych krajów UE/EFTA i Wielkiej Brytanii w latach 2008–2023²⁵

Rok	Liczba świadczeń transferowanych do Niemiec	Liczba świadczeń transferowanych do państw UE/EFTA bez państw objętych umowami dwustronnymi	Udział świadczeń nietransferowanych do Niemiec (w %)	Kwota świadczeń transferowanych do Niemiec	Kwota świadczeń transferowanych do państw UE/EFTA bez państw objętych umowami dwustronnymi
2008	1 529	44	2,87	2 709 158	2 798 177
2009	1 808	55	3,04	2 854 606	3 006 417
2010	1 963	38	1,93	3 138 177	3 287 705
2011	2 112	67	3,17	3 502 456	3 876 320
2012	2 236	81	3,62	3 948 416	4 416 647
2013	2 404	100	4,16	4 404 315	5 043 233
2014	2 551	117	4,58	4 743 097	5 478 096
2015	2 726	129	4,73	5 193 563	6 005 756
2016	2 882	144	4,99	4 358 561	6 343 553
2017	2 984	166	5,56	5 721 559	6 750 121
2018	3 064	173	5,64	5 891 187	7 125 960
2019	3 170	198	6,24	6 282 084,00	7 768 520
2020	3 235	241	7,44	6 643 841,56	8 241 987,28
2021	3 285	269	8,18	6 768 420,09	8 644 044,13
2022	3 324	283	8,51	7 416 756,09	9 562 149,22
2023	3 337	303	9,08	9 438 180,65	12 126 039,95

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z kwartalnej informacji statystycznej KRUS za lata 2008–2023, <https://krus.gov.pl/krus/krus-w-liczbach/kwartalna-informacja-statystyczna>, dostęp 5.05.2022 i 22.01.2024.

Z przedstawionych danych jednoznacznie wynika, że wśród transferowanych świadczeń dominują wypłaty świadczeń do Niemiec. Liczba wypłat do innych państw waha się w przedziale od 1,93% w 2010 roku do 9,08% w II kwartale 2023 roku w stosunku do liczby transferowanych świadczeń do Niemiec.

25. Dane za IV kwartał każdego roku; dla 2023 roku przyjęto dane za II kwartał.

Tabela 6. Zestawienie liczby wydanych decyzji tymczasowych i ostatecznych w latach 2017–2023

Decyzje	Rok					
	2023	2022	2021	2020	2019	2018
Tymczasowe	174	122	85	97	90	100
Ostateczne	1 217	981	845	818	871	933

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych statystycznych z Wydziału Świadczeń Zagranicznych Placówki Terenowej KRUS w Ostrowie Wielkopolskim.

Z prezentowanych danych wynika, że w latach 2017–2023 niewielki odsetek wnioskodawców otrzymał z PT KRUS w Ostrowie Wielkopolski świadczenia emerytalno-rentowe, przyznane wyłącznie na podstawie przepisów prawa krajowego bez konieczności oczekiwania na potwierdzenie przez instytucję innego Państwa Członkowskiego zagranicznych okresów ubezpieczenia. Przeważająca liczba wnioskodawców nabyła prawo do świadczenia dopiero po otrzymaniu przez KRUS tego potwierdzenia.

Tabela 7. Zestawienie ilości wydanych decyzji ostatecznych pro rata temporis i krajowych w latach 2019–2021

Rok	Decyzje		Łącznie wydane decyzje przyznające świadczenie
	pro rata temporis	krajowe	
2023	506	711	1217
2022	490	491	981
2021	444	401	845
2020	444	382	826
2019	475	365	840

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Wydziału Świadczeń Zagranicznych Placówki Terenowej KRUS w Ostrowie Wielkopolskim.

Powyższe dane potwierdzają, iż w latach 2019–2023 sukcesywnie wzrastała liczba osób, które nabyły prawo do świadczeń z uwzględnieniem przepisów wspólnotowych. Przyrost ten w 2023 roku w stosunku do 2019 roku wyniósł 45 procent.

Liczba świadczeniobiorców, którzy nabyli prawo do świadczeń wyłącznie na podstawie przepisów krajowych wzrosła z 365 (w 2019 roku) do 711 osób (w 2023 roku), co stanowi przyrost o około 51%. Z kolei liczba osób, które nabyły prawo do świadczeń dopiero po uwzględnieniu zasady sumowania okresów w stosunku do 2023 roku wzrosła z 475 w 2019 roku do 506 w 2023 roku. Zastosowanie techniki sumowania

okresów umożliwiło nabycie prawa do świadczeń przez około 56% świadczeniobiorców w 2019 roku, a w 2023 roku – około 42%.

Podsumowanie

Mimo trudności związanych z koniecznością stosowania prawa krajowego z uwzględnieniem rozporządzeń unijnych w obszarze świadczeń emerytalno-rentowych, KRUS skutecznie gwarantuje ochronę praw osób przemieszczających się we Wspólnocie i sprawnie realizuje zadania związane z członkostwem Polski w Unii Europejskiej.

Należy podkreślić, że tematyka ubezpieczenia społecznego rolników, szczególnie tych przemieszczających się i podejmujących aktywność zawodową na terytorium państw Unii Europejskiej lub Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu (EFTA) jest niezwykle szeroka. Zastosowanie unijnych przepisów w koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego reguluje wiele istotnych kwestii w obszarze swobodnego przemieszczania się we wspólnocie, korzystania ze świadczeń, zachowania nabytych praw oraz praw w trakcie nabywania i wiele innych. To wszystko sprawia, że polska emerytura lub renta rolnicza otrzymywana przez uprawnionego zamieszkałego w innym niż Polska Państwie Członkowskim nie jest zmniejszona lub zawieszona ze względu na to, że osoba ta mieszka poza granicami Polski. Świadczeniobiorca nie ponosi negatywnych skutków swego przemieszczania się po Wspólnocie, co daje mu poczucie bezpieczeństwa.

Niniejszy artykuł pokazuje jak wdrażane są w życie idee Wspólnoty, przybliża specyfikę i realizację zadań nałożonych na Wydział Świadczeń Zagranicznych na podstawie obowiązującego prawa krajowego i regulacji Unii Europejskiej.

Cel pracy nie został jednak osiągnięty w całości, ponieważ tematyka związana z zagadnieniami koordynacji zabezpieczenia społecznego w odniesieniu do osób legitymujących się okresami podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników jest bardzo rozległa. Zamieszczono w niej najistotniejsze zagadnienia i przykłady, które mogą w przyszłości być pomocne przy ustalaniu prawa do świadczeń z ubezpieczenia emerytalno-rentowego rolników dla osób, które także korzystają z unijnych praw do swobodnego przemieszczania się.

Bibliografia

- Decyzja** nr H12 z 19 października 2021 roku dotycząca daty, którą bierze się pod uwagę przy ustalaniu kursu wymiany, o którym mowa w art. 90 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 987/2009.
- Decyzja** nr P1 z 12 czerwca 2009 r. w sprawie wykładni art. 50 ust. 4 w odniesieniu do przyznawania świadczeń z tytułu inwalidztwa, starości oraz rent rodzinnych, Dz. U. UE C z 24 kwietnia 2010 roku.
- Filipczuk H.**, *Zabezpieczenie społeczne w Polsce*, Warszawa, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, 2021.
- Giżejowska A., Świątkowski A.M.**, *Zabezpieczenie społeczne*, Komentarz, Kraków 2004.
- Godłóża M.**, *Emerytury i renty, procedury administracyjne (koordynacja systemów zabezpieczenia społecznego)*, Warszawa, Ministerstwo Polityki Społecznej, 2005.
- KRUS**, <https://www.krus.gov.pl/zadania-krus/swiadczenia/swiadczenia-z-ubezpieczenia-emerytalno-rentowego/zasilek-pogrzebowy>, dostęp 5.05.2022, (obecnie na stronie <https://www.gov.pl/web/krus/zasilek-pogrzebowy> – przyp. red.).
- KRUS**, <https://www.krus.gov.pl/krus/krus-w-liczbach/kwartalna-informacja-statystyczna/dane-archiwalne/>, dostęp 5.05.2022 i 22.01.2024, (obecnie na stronie <https://www.gov.pl/web/krus/krus-w-liczbach> – przyp. red.).
- Kryśpiak I.**, *Koordinacja emerytur i rent w prawie Unii Europejskiej oraz umowach międzynarodowych Polski – różnice oraz wzajemne oddziaływanie*, Warszawa, Instytut Wydawniczy EUROPRAWO, 2017.
- Kryśpiak I.**, *Koordinacja Wspólnotowa emerytur i rent*, „Polityka społeczna” 2008, nr 11–12.
- Kryśpiak I.**, *Praktyczne aspekty zawieszalności i redukcji świadczeń*, *Zawieszenie prawa do emerytury lub renty – koordynacja wspólnotowa*, „Służba Pracownicza” 2009, nr 3.
- Rozporządzenie** Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) 987/2009 z 16 września 2009 roku, Dz. U. UE. L. 2009. 284.1.
- Rozporządzenie** Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) 883/2004 z 29 kwietnia 2004 roku, Dz. U. UE. L. 2004. 166.1.
- Szybkie A.**, *Emerytury i renty przyznawane i wypłacane przez ZUS z zastosowaniem przepisów prawnych Unii Europejskiej*, Biuro Rent Zagranicznych ZUS, Warszawa 2007.
- Ślęzak K.**, *Koordinacja systemów zabezpieczenia Społecznego, komentarz lex*, Warszawa 2012.
- Ustawa** z 20 grudnia 1990 roku o ubezpieczeniu społecznym rolników, Dz. U. 2023 poz. 208.
- Uścińska G.**, *Komentarz do rozporządzeń Rady (EWG) nr 1408/71 z 14 czerwca 1971 r.*, Warszawa, Ministerstwo Polityki Społecznej, 2005.
- Uścińska G.**, *Koordinacja polskiego systemu zabezpieczenia społecznego z regulacjami wspólnotowymi*, *Ekspertyzy prawne*, t. 1, Warszawa 2005.
- Zarządzenie** nr 7 Prezesa KRUS z 19 lutego 2009 roku w sprawie realizacji zadań Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego z zakresu ubezpieczenia społecznego rolników wynikających z przepisów wspólnotowych Unii Europejskiej w sprawie stosowania systemów zabezpieczenia społecznego do pracowników najemnych, osób prowadzących działalność na własny rachunek oraz członków

Koordinacja wspólnotowa systemów zabezpieczenia społecznego

ich rodzin przemieszczających się we wspólnocie oraz z dwustronnych umów międzynarodowych o zabezpieczeniu społecznym.

ZUS, <https://www.zus.pl/kogo-dotyczy-umowa>, dostęp 5.05.2022.

ZUS, *Zabezpieczenie społeczne w Polsce*, <https://www.zus.pl/documents/10182/167567/Zabezpieczenie+s+poeczne+w+Polsce>, Warszawa 2023, dostęp 22.01.2024.

ZUS, [https://www.zus.pl/documents/10182/167561/Renta rodzinna](https://www.zus.pl/documents/10182/167561/Renta+rodzinna), dostęp 5.05.2022.

otrzymano: 31.01.2024
zaakceptowano: 13.03.2024

*Ten artykuł jest objęty licencją Creative Commons Attribution 4.0
Licencja międzynarodowa (CC BY 4.0)*

